

Reforma de la legislació en ràdio, televisió i telecomunicacions a Mèxic

Rodrigo Gómez García i Gabriel Sosa Plata

- *Aquest article té com a objectiu principal donar a conèixer les reformes aprovades en la Llei federal de ràdio i televisió i en la Llei federal de telecomunicacions a Mèxic. Abans d'entrar en l'anàlisi dels aspectes més destacats de les reformes, presentem els antecedents històrics sobre el desenvolupament de les polítiques de radiodifusió i les telecomunicacions al país. Així mateix, descrivim l'actuació dels diferents actors polítics que van participar en els debats i el procés d'aprovació que es va desenvolupar a les cambres legislatives.*

Paraules clau

Normativa, Mèxic, ràdio, televisió, política, servei públic, telecomunicacions

Rodrigo Gómez García

Doctorand en Periodisme i Ciències de la Comunicació per la Universitat Autònoma de Barcelona, i llicenciat i màster per la Universidad Nacional Autónoma de Mèxic

Gabriel Sosa Plata

Llicenciat i màster en Ciències de la Comunicació a la Facultat de Ciències Polítiques i Socials de la UNAM

Introducció

El 12 d'abril de 2006, el president de Mèxic, Vicente Fox Quezada, va publicar al Diari Oficial de la Federació les reformes a la Llei federal de ràdio i televisió i a la Llei federal de telecomunicacions. Amb aquest acte va culminar una etapa de l'intens debat nacional sobre la situació actual i el futur dels mitjans de comunicació al país, la riquesa argumentativa del qual no es va reflectir en les modificacions que finalment es van incloure en la legislació.

En el marc d'un procés electoral en què el conservador Partit d'Acció Nacional (PAN), al poder, l'esquerrà Partit de la Revolució Democràtica (PRD) i el centrista Partit Revolucionari Institucional (PRI) es disputaven la presidència de Mèxic, es va dur a terme l'avaluació i aprovació de les reformes esmentades. Després de més de quatre mesos de discussió, els interessos de líders de partits polítics, legisladors, funcionaris del Govern federal i empresaris de les televisions es van imposar sobre els arguments presentats per diversos actors de la societat, sobretot de l'àmbit acadèmic i dels denominats mitjans públics.

En el debat els temes van ser diversos: la democratització i la promoció de la competència dels mitjans de comunicació, la funció social contra la rendibilitat econòmica dels mitjans electrònics, els mitjans públics i el seu finançament, la convergència tecnològica i la digitalització de la ràdio i la televisió, l'autonomia de l'òrgan regulador, entre d'altres. No obstant això, finalment no es va modificar ni una sola coma de la proposta original presentada inesperadament per un diputat del Partit Revolucionari Institucional (PRI).

Les reformes de mitjans han estat de les més impugnades en la història jurídica del país perquè, d'acord amb les opinions expressades durant tots aquests mesos, violen alguns preceptes de la Constitució, afavoreixen les empreses dominants de la ràdio i la televisió, dificulten l'entrada de

nous operadors i tanquen les possibilitats perquè els pobles indígenes accedeixin a les freqüències. Les inconformitats es van reflectir no sols a través de marxes, comunicats a la premsa, la creació de llocs web, sinó també en l'àmbit jurídic: un recurs d'inconstitucionalitat presentat a la Cort Suprema de Justícia per 47 senadors i prop de 200 recursos d'empara presentats per emissores comercials de ràdio, ràdios comunitàries i per municipis indígenes, entre altres accions legals.

Antecedents

És important establir per endavant que l'estructura de la indústria de la televisió a Mèxic, des dels seus inicis, va créixer sota un clar proteccionisme en què es va escudar un grup empresarial privat (Televisa), que va fer de la televisió un dels emporis més grans de l'Amèrica Llatina. A canvi, els governs del Partit Revolucionari Institucional (PRI) van tenir controlat i al seu servei el mitjà de comunicació amb major penetració a Mèxic, la qual cosa va facilitar una televisió alineada amb els seus diferents Governos i dirigida cap a l'entreteniment (Toussaint, 1998; Orozco, 2002).

Aquesta situació va obeir, en gran part, a les lògiques antidemocràtiques del sistema polític mexicà, caracteritzat per l'omnipresència del poder executiu sobre els altres dos poders de la Unió (González Casanova, P: 1976:133). I això com a conseqüència de la permanència en el poder durant set dècades d'un sol partit (el Partit Revolucionari Institucional —PRI— va dominar les cambres legislatives amb majoria absoluta entre el 1934 i el 1988; i la presidència fins al 2000).

Sobre les polítiques de comunicació relatives al sector de la televisió, podem dir que la participació dels diferents governs mexicans des de 1950 fins als anys vuitanta va oscil·lar entre la vigilància, la regulació i la participació directa en la gestió de canals televisius (Gómez, 2002).

Al llarg d'aquests anys, les negociacions i discussions sobre lleis, reglaments i decrets relacionats amb les indústries de les comunicacions pràcticament només es realitzaven entre el poder executiu i les organitzacions empresarials (principalment amb la Cambra de la Indústria de la Ràdio i la Televisió (CIRT), organització formada pels propietaris dels mitjans de comunicació del país llatinoamericà).¹

Aquesta situació va crear buits i ambigüitats importants en les diferents lleis i reglaments, atès que no existia una opció vigilant ni els mecanismes democràtics necessaris per presentar contrapesos a les iniciatives de l'Executiu i dels empresaris (Cremoux, 1982; Fernández, 1982; Bohann, 1988; Orozco, 2002).

D'altra banda, també advertim una clara falta de continuïtat, en línies generals, en l'impuls de polítiques de comunicació relacionades amb la televisió per part de les diferents administracions des de 1950 fins a 1988. Fins i tot podem dir que les polítiques que es van introduir van obeir a situacions conjunturals i/o de mutu benefici a partir de la relació que es va anar teixint entre l'empresa Televisa i el Govern de torn (Gómez, 2002).

D'altra banda, observem que des de 1988 fins a 2006 hi ha una clara continuïtat en les línies d'acció que han seguit les últimes administracions en matèria de polítiques de comunicació.

Aquesta situació l'hem d'emmarcar en l'impuls de les polítiques neoliberals que s'han anat incorporant des del 1982 i que es van accelerar amb la negociació i entrada en vigor del Tractat de Lliure Comerç d'Amèrica del Nord (TLCAN) el 1994 (Crovi, 1997; Sánchez Ruiz, 2000), ja que s'han modificat diverses lleis relacionades amb les indústries de les comunicacions, amb l'objectiu clar de pensar-les des de la lògica d'una economia de lliure mercat: afavorint la lliure competència, els fluxos d'inversió nacionals i internacionals, la reducció de les barreres aranzelàries i la privatització.

Sobre aquestes reformes coincidim amb la investigadora Delia Crovi quan afirma que les modificacions a les lleis

1 Aquesta Cambra es va fundar el 1941 amb el nom de Cambra Nacional de la Indústria de la Radiodifusió (CIR); el seu primer president va ser Emilio Azcárraga Vidaurreta, i el 1971 va canviar el seu nom a l'actual. Des d'aleshores té un poder d'influència de summa importància davant del poder polític.

relacionades amb la indústria audiovisual² i de les telecomunicacions han de ser enteses “dins del marc d’una reforma general de l’Estat. Aquesta reforma ha anat traient de mica en mica la ingerència de l’Estat en matèria de comunicació, ja sigui reduint-ne la intervenció o bé situant-lo només en posició arbitral respecte a les transformacions que experimenten els mitjans” (Crovi, 2001:140).

D’altra banda, com a conseqüència d’aquestes reformes estructurals dirigides per les polítiques neoliberals, els Governos mexicans han pres una posició obertament liberal sobre les negociacions dels béns i serveis audiovisuals, ja que els equiparen al nivell de les altres mercaderies i n’eludeixen l’especificitat cultural.

Per exemple, en el TLCAN, Mèxic no es va unir a la posició canadenca de l’excepció cultural, per la qual cosa a Mèxic i els Estats Units el sector cultural hi està inclòs com qualsevol altra mercaderia. Per una altra banda, en el conveni de cooperació econòmica que té Mèxic amb la Unió Europea —des del 2001—, els productes audiovisuals i culturals en general no estan inclosos en l’esmentat acord comercial, ja que els negociadors europeus també defensen la figura de l’excepció cultural.

A les rondes de negociacions sobre els productes i serveis audiovisuals al si de l’Organització Mundial de Comerç (OMC), la postura dels Governos mexicans ha estat la d’alinejar-se amb la posició nord-americana orientada a la liberalització dels aranzels i l’eliminació de les mesures proteccionistes en matèria audiovisual.

No obstant això, al si de la Unesco, en la Declaració sobre la Diversitat Cultural i la Convenció per a la Salvaguarda del Patrimoni Cultural Immaterial, la posició mexicana és contrària a la nord-americana i fins i tot és molt activa en el suport d’aquestes polítiques culturals.

Aquesta situació es presenta contradictòria, ja que les re-

solucions, declaracions i convencions signades per Mèxic a la Unesco no es veuen reflectides en les normatives relatives a les indústries audiovisuals, per la qual cosa s’eludeix o omet la importància d’aquestes indústries per a la promoció, difusió i impuls de la diversitat cultural i la cultura en si mateixa.

Com sabem, l’impuls de les polítiques de comunicació des d’una posició neoliberal es va començar a desenvolupar activament en l’àmbit internacional, en una primera instància, en el sector de les telecomunicacions, ja que d’alguna forma hi havia menys esculls perquè no plantejaven debats sobre els rols socioculturals i polítics que podien tenir els seus serveis. Aquestes polítiques s’han centrat, principalment: a) en les infraestructures; b) en les condicions del mercat; c) la regulació en contra dels monopolis i; d) en la transnacionalització de les empreses occidentals (Schiller, D, 1989).

Davant d’aquesta situació, advertim que, amb vista a la convergència tecnològica, l’agenda de les polítiques de comunicació presenta dues lògiques o tradicions: d’una banda, la línia liberal i, de l’altra, una línia normativa que busca complir funcions socioculturals molt puntuals dirigides cap a la construcció de ciutadania, la promoció de la diversitat cultural i el creixement econòmic de la indústria nacional (Culemburg/ McQuail, 2003).

Les polítiques de televisió i les telecomunicacions a Mèxic 1988-2006

És en el sexenni de Carlos Salinas (1988-1994) on es tracen les línies principals que caracteritzen l’actual model de polítiques de comunicació a Mèxic. Es dona el gir d’una tradició nacionalista de tall proteccionista i de control es-

2 En la línia de la investigadora catalana Carmina Crusafon entenem per indústria audiovisual aquella que "produeix béns i serveis, que són el resultat d'un conjunt d'activitats que intervenen en la producció, distribució i exhibició d'imatges sobre diferents suports. Es tracta d'una indústria que té tres sectors principals, el cinema, la televisió i el vídeo [...] Així mateix, es caracteritza per tenir una naturalesa dual, econòmica i cultural..."(Crusafon, 1999:105).

3 Aquesta figura permet al Govern de Canadà finançar, subsidiar i protegir allò relatiu a les seves indústries culturals.

tatal⁴ (Lozano, 2002) cap a la neoregulació i/o reregulació, orientada cap a la liberalització, la privatització i, en alguns subsectors, a la transnacionalització o desnacionalització.

L'Administració Salinas de Gortari, el 1992, va posar a la venda, per mitjà d'una subhasta pública, els actius de l'Institut Mexicà de la Televisió (Imevisión)⁵, que fins aleshores havia estat el sistema nacional de televisió en propietat de l'Estat. Va ser així com es va incorporar al sistema audiovisual mexicà l'empresa TV Azteca.⁶

Els objectius de la privatització d'Imevisión, segons l'Administració Salinas, eren: a) crear una alternativa de qualitat a l'empresa Televisa; b) promoure la competència en l'àmbit de la televisió oberta; c) oferir més mercats rendibles per a la difusió de mercaderies a través de la publicitat i; d) obrir espais per a una major pluralitat i diversitat de continguts.

És important indicar que amb aquesta decisió la televisió pública es va quedar sense un sistema d'àmbit nacional, ja que el senyal del Canal 11 —degà de la televisió cultural a Mèxic— només cobreix el 27% del territori mexicà. Amb això, es va deixar a la iniciativa privada el monopoli de la majoria de les audiències mexicanes i la responsabilitat social “de contribuir a l'enfortiment de la integració nacional i la millora de les formes de convivència humana” (article 5 de la Llei federal de ràdio i televisió de 1960).

Paral·lelament, el 1992 es va reregular la Llei de la indústria cinematogràfica. Es tractava d'una situació imperiosa, ja que la normativa no s'havia reformat des del 1950. No obstant això, només es va posar èmfasi en tres aspectes: a)

retracció de la majoria de les obligacions que s'adjudicaven a l'Estat amb la indústria; b) eliminació de la quota de pantalla del 50% al 10% i; c) liberalització dels preus de taquilla⁷ (Galperin, 1999; Ugalde, 1998). Així mateix, va obrir la possibilitat de la participació sense restriccions de capitals estrangers en les seves tres branques (producció, distribució i exhibició), amb la qual cosa es van deixar de banda temes importants com ara la incorporació d'estímulos fiscals per a les inversions privades a la producció i un pla rector per al finançament de les produccions nacionals.

Amb aquesta llei es va impulsar una nova posició del paper de l'Estat enfront de la indústria cinematogràfica, ja que fins aleshores els Governos mexicans havien participat activament en les tres branques de la indústria (Gómez, 2005).⁸

Les conseqüències d'aquestes reformes a la Llei cinematogràfica, en combinació amb altres circumstàncies d'ordre econòmic —crisi econòmica de 1995—, van comportar la pitjor crisi del cinema mexicà (Gómez, 2005; Sánchez Ruiz, 2001).

Davant d'aquesta situació, els sectors afectats de la indústria van impulsar una reforma d'aquesta llei a través de la cambra de diputats, i van aconseguir corregir alguns articles i capítols i trametre una altra reforma el 1998. No obstant això, aquesta nova regulació es va quedar curta i no es va poder garantir el suport de fons públics per a la producció cinematogràfica, com tampoc mecanismes per impulsar la producció privada.

- 4 Podem establir que, fins aleshores, els Governos mexicans havien impulsat polítiques dins l'òrbita normativa en matèria de comunicació.
- 5 L'anomenat paquet de mitjans incloïa: les xarxes nacionals de televisió dels canals 7 i 13, amb les seves respectives concessions; els estudis cinematogràfics América i la companyia operadora de teatres (COTSA) -sales cinematogràfiques.
- 6 L'import que va obtenir el Govern mexicà per l'esmentada licitació va ser de 645 milions de dòlars.
- 7 Fins aleshores el preu de l'entrada a les sales cinematogràfiques estava controlat pel Govern, ja que entrava dins dels productes de la "cistella bàsica". Per això, els empresaris de l'exhibició n'havien sol·licitat la revocació, amb l'argument que el baix preu de l'entrada no permetia el creixement de la indústria.
- 8 L'investigador argentí Octavio Getino la va caracteritzar de la forma següent: "la política de l'Estat mexicà d'integració vertical va portar a exercir un lideratge en la comercialització interna i internacional de les seves pel·lícules, i va facilitar també activitats productives del sector privat i sindical a nivells mai igualats en un país capitalista" (Getino, 1998:125).

És important remarcar que els Governos mexicans no han buscat entendre les indústries audiovisuals com un conjunt, sinó que el cinema, el vídeo i la televisió són pensats de manera aïllada. Aquesta situació contrasta amb la visió europea.

Per la seva part, el Govern d'Ernesto Zedillo (1994-2000) va consolidar les polítiques iniciades pel president Salinas, ja que va reformar lleis i reglaments relacionats amb el sector de les indústries de les comunicacions.

Per començar, va reformar l'article 28 de la Constitució dels Estats Units Mexicans⁹ en dos aspectes que ens ocupen: el primer consistia a precisar la prohibició dels monopolis i de les pràctiques monopolistes, tant en activitats comercials com en industrials i, el segon, a eliminar del paràgraf quart la comunicació via satèl·lit, definida fins aleshores com estratègica per a l'Estat (1995)¹⁰. Això va obrir la porta a la privatització i participació de capitals estrangers en aquesta branca de les telecomunicacions.

Les raons argumentades, per part del Govern, per impulsar les modificacions de l'article 28 respecte a la comunicació via satèl·lit eren principalment dues: a) la falta de recursos per part de l'Estat per modernitzar la infraestructura al ritme que exigeixen les noves tecnologies utilitzades per les telecomunicacions —davant de l'anomenada societat de la informació— (Gómez Mont, 1995:263) i b) les pressions dels Estats Units per poder entrar en aquest mercat a Mèxic per mitjà d'inversions directes (Saxe-Fernández, 2002:443).¹¹

Quant a la Llei federal de telecomunicacions, aprovada el

1995, la caracteritzem com un clar exemple de la neoregulació que es va impulsar des de la lògica neoliberal, determinada pel seu tecnicisme i sense un compromís social de servei públic. Aquesta nova llei va tenir com a eix principal crear un marc jurídic adequat a la convergència tecnològica entre les telecomunicacions, la informàtica i l'audiovisual (principalment a la televisió de pagament amb les seves diferents plataformes —cable, superalta freqüència (SHF) i via satèl·lit—) i, sobretot, promoure la inversió privada nacional i estrangera en el subsector.

Pel que fa a la televisió de pagament en les seves variants de cable, via satèl·lit i superalta freqüència, la Llei federal de telecomunicacions va permetre la inversió estrangera fins en un 49% (article 12). Sota aquesta mateixa lògica es va reregular la Llei d'inversió estrangera de 1993.

Quant a la televisió per cable, hem d'indicar que des de les modificacions que es van fer al Reglament de la televisió per cable el 1993 (durant l'Administració Salinas), es va canviar la figura de concessionaris de cable per la d'operadors de xarxes públiques de telecomunicacions¹² (situació que permet ampliar els serveis a la telefonia, televenda, Internet, etc.). Aquesta figura va ser recollida tant a la Llei federal de telecomunicacions com al nou Reglament de televisió i àudio restringits (2000), i es va fer extensiva per a la superalta freqüència i la comunicació via satèl·lit.

En correlació amb les administracions anteriors, l'Administració de Vicente Fox, l'agost del 2001, a través de la Secretaria de Comunicacions i Transports (Ministeri de Comunica-

- 9** En el període de l'Administració Zedillo es van realitzar 76 reformes a la Constitució Política dels Estats Units Mexicans, xifra rècord en un sexenni des de la promulgació de la Constitució de 1917.
- 10** Fins abans d'aquesta reforma no es feia aquesta precisió. A més, no es consideraven monopolis les funcions exercides per l'Estat en les àrees estratègiques com ara la radiotelegrafia i la comunicació via satèl·lit, entre altres.
- 11** L'investigador internacionalista John Saxe-Fernández ens diu que aquesta modificació es va portar a terme seguint un compromís formalitzat en un "Acord d'Entesa" entre les administracions Zedillo i Clinton, com a part de les condicions del rescat de 1995, quan el Govern dels Estats Units va presentar 40 mil milions de dòlars per pal·liar la crisi econòmica mexicana desencadenada a finals de 1994 (Saxe-Fernández, 2002:443).
- 12** La Llei de federal de les telecomunicacions entén per xarxa pública de telecomunicacions "la xarxa de telecomunicacions a través de la qual s'exploten comercialment serveis de telecomunicacions. La xarxa no comprèn els equips terminals de telecomunicacions dels usuaris ni les xarxes de telecomunicacions que es trobin més enllà del punt de connexió terminal" (Article 3r, fracció X).

cions) va atorgar les concessions per operar satèl·lits estrangers a Mèxic a les empreses Controladora Satelital de México, formada per les empreses Panamsat —nord-americana— i Pegaso —mexicana—; Sistemas Satelitales de México de GE Americom; Telesistema Mexicano, de Televisa, i Enlaces Satelitales de Satmex (*La Jornada*, 14 d'agost de 2001). Amb això, l'administració de torn va materialitzar, d'una banda, l'obertura al capital privat en la comunicació via satèl·lit i, de l'altra, la possibilitat que satèl·lits estrangers operessin òrbites satelitals corresponents a Mèxic.

En el marc de la discussió de la reforma fiscal i de la presentació del projecte de pressupostos de la Federació per al 2004 —el novembre del 2003—, l'Executiu federal va presentar davant la Cambra de Diputats la proposta de vendre, alienar, fusionar o fer desaparèixer les institucions en propietat de l'Estat relacionades amb la indústria cinematogràfica: Institut Mexicà de Cinematografia (IMCINE), Centre de Capacitació Cinematogràfica (CCC) i els Estudios Churrubusco. La Cambra de Diputats va rebutjar la proposta esmentada.

Davant d'aquestes iniciatives, l'Administració Fox va mostrar clarament la seva falta d'interès pel desenvolupament de la indústria cinematogràfica nacional i va confirmar la seva posició liberal de prescindir de les institucions culturals que pertanyien a l'Estat.

Finalment, hem d'indicar que en les lleis relatives a les indústries audiovisuals i les telecomunicacions hi ha una clara omisió de les preocupacions relacionades amb la diversitat cultural i fins i tot hi ha una falta d'harmonització sobre els seus rols socioculturals i la importància que tenen a la societat mexicana. Això posa de manifest una contradicció encara més gran si ho contrastem amb les característiques pluriculturals de la República Mexicana¹³.

L'aprovació de les reformes

Les reformes van ser aprovades per la Cambra de Diputats

de manera unànime per 327 diputats de tots els partits, en un procediment inusual de tan sols set minuts i sense discussió, l'1 de desembre del 2005. La iniciativa va ser presentada deu dies abans pel diputat del PRI, Miguel Lucero Palma, un polític que no tenia antecedents professionals ni acadèmics en temes relacionats amb la radiodifusió o les telecomunicacions. Mesos després va transcendir que molts diputats ni tan sols havien llegit el document i que el van aprovar, sense conèixer-lo, perquè així els ho van ordenar els coordinadors dels seus grups parlamentaris.

La proposta, després convertida en llei, va agafar per sorpresa els diferents actors polítics que des de feia anys treballaven en l'elaboració d'un avantprojecte de dictamen de reforma de la Llei federal de ràdio i televisió a l'altra cambra, la de senadors. Aquest avantprojecte va ser presentat per les organitzacions no governamentals que havien participat en una Mesa de Diàleg per a la Reforma Integral dels Mitjans de Comunicació, convocada per la Secretaria de Governació (Ministeri) l'any 2001. Aquesta mesa, però, es va dissoldre per l'aprovació, també imprevista, de dos acords presos pel president Vicente Fox l'11 d'octubre de 2002 i que van afavorir, com també succeiria després, els empresaris de la ràdio i la televisió. Un d'aquests acords desbaratava, després de més de 33 anys de vigència, un decret que obligava a cedir a l'Estat el 12,5% de les transmissions de cadascuna de les emissores de ràdio i televisió, com a pagament en espècie d'un impost fiscal.¹⁴ La segona reforma es va fer en el reglament de la Llei federal de ràdio i televisió per facilitar la transmissió de publicitat, en especial dels "informercials" en els mitjans electrònics. Com va passar posteriorment, en aquell moment hi va haver cartes, comunicats, articles i declaracions en contra de les reformes, encara que també van ser insuficients per revertir la mesura (Sosa, G, 2003).

Arran d'aquests acords presidencials, les organitzacions no governamentals van presentar una proposta de Llei federal de ràdio i televisió a les comissions de reforma de l'Estat de les cambres de diputats i senadors. Un grup de

13 A la República Mexicana hi ha una població de sis milions de persones que parlen 60 llengües indígenes diferents.

14 El temps fiscal del 12,5% (equivalent a 180 minuts diaris) decretat el 1968, va ser substituït per un percentatge molt menor, del 1,25% (de 18 minuts diaris a la televisió i 35 minuts diaris a la ràdio), encara que en uns horaris de transmissió més bons.

senadors la va presentar, ja com a avantprojecte de dictamen, el 12 de desembre de 2002. La discussió d'aquest projecte va ser intensa en els anys següents, tot i que aquells qui després van defensar l'anomenada "Llei Televisa" van ser gairebé els mateixos que van fer fracassar aquesta proposta dels senadors. El document, amb tot, va ser analitzat i discutit àmpliament, però mai no va ser sotmès a votació en les comissions dictaminadores del Senat (*La Jornada*, 10 de novembre de 2005).

Audiències públiques

Mentre el tema de l'avantprojecte es mantenia en un compàs d'espera, es va dur a terme l'aprovació de la iniciativa presentada pel diputat Miguel Lucero Palma. Aquell mateix dia van sorgir les primeres veus que qüestionaven el document, la qual cosa va obligar el Senat a organitzar un seguit d'audiències per recollir les opinions d'institucions i especialistes amb la finalitat de corregir —promesa que mai no es va complir— les omissions que ja s'havien detectat de les reformes.

El Senat va dur a terme quatre audiències públiques (els dies 8, 15, 22 i 28 de febrer de 2006), en les quals van participar 46 persones entre acadèmics, consultors privats, empresaris, representants d'institucions, de sindicats i d'organitzacions civils. La majoria va manifestar que es tractava

d'una reforma insuficient i que en comptes de promoure la competència reforçava la posició dominant dels operadors de televisió comercial. Del total d'opinions, el 74% va expressar el seu rebuig cap al que aleshores era encara una "minuta", i el 26% va afirmar estar-ne a favor¹⁵. En el context del clima tens de les campanyes polítiques, les conxorxes entre els representants de Televisa i els dirigents del PAN i del PRI es van intensificar. Per a Televisa era particularment fonamental l'aprovació de les reformes en els seus termes, mentre que per als partits polítics era necessari comptar amb un tracte televisiu favorable cap als seus candidats (Felipe Calderón del PAN i Roberto Madrazo del PRI), sobretot davant de les enquestes que afavorien el candidat de l'esquerra (Andrés Manuel López Obrador del PRD).¹⁶ Els detalls d'aquestes reunions i els acords als quals van arribar van ser publicats per la premsa.¹⁷ Els dirigents dels partits polítics del PAN i del PRI van celebrar reunions per tal de convèncer els senadors de les seves fraccions parlamentàries de no fer cap canvi en les reformes, perquè això beneficiava els seus candidats. Amb tot, alguns legisladors van mantenir la seva postura en contra durant tot el procés (Villamil, J, 2006:30-31).¹⁸

Les reformes van ser aprovades, en principi, en "comissions unides" de comunicacions i transports i d'estudis legislatius, el 28 de març (*La Jornada*, 29 de març 2006). Dos dies després, el 30 de març, les reformes van ser aprovades en el Ple després d'un intens debat televisat pel canal

15 Els que es van expressar en contra van ser 7 acadèmics, 6 organitzacions acadèmiques, 2 sindicats, 2 periodistes, 11 concessionaris de ràdio, 4 representants d'emissores amb llicència, inclòs el president de la Xarxa d'Operadors de Ràdio i Televisió Culturals i Educatius de Mèxic. A favor s'hi van manifestar 4 representants de la Cambra Nacional de la Indústria de Ràdio i Televisió, 6 consultors contractats per Televisa per a la redacció de la proposta i 2 excomissionats de la Comissió Federal de Telecomunicacions (Cfr. Solís, Beatriz, 2006: 29).

16 Els candidats a la presidència de Mèxic van fer poques declaracions al voltant de la reforma de mitjans. Un d'ells, Andrés Manuel López Obrador, del Partit de la Revolució Democràtica, va demanar que se'n frenés l'aprovació. "Si genera sospites no s'ha d'aprovar", va dir el polític, a: "Preocupa 'ley Televisa' a ONU; López Obrador pide frenarla" (El Universal, 30 de març de 2006, primera plana).

17 Cortés, Nayeli, "Candidatos pactaron ley de radio y tv; Bartlett", a: El Universal, 11 de gener de 2006, primera plana, i "PRI y PAN van juntos para aprobar ley de radio y tv", a: El Universal, 24 de març de 2006, primera plana.

18 Sobre el que ha passat al grup parlamentari del PAN, recomanem l'article de Javier Corral Jurado "Neurosis de la escaramuza", a: El Universal, 24 de març de 2006, pàg. A-11.

del Congrés. La sessió, si hi incloem la discussió de cadascun dels articles impugnats, va durar més de 13 hores. Els senadors que es van oposar a la reforma van pujar a la tribuna en 54 ocasions; els qui hi van donar suport només van fer tres intervencions en la discussió del primer article i després van abandonar el debat. Després de tot, la votació ja estava decidida amb 81 vots a favor i 40 en contra, per l'acord pres entre les fraccions parlamentàries del PRI i del PAN. Raúl Trejo Delarbre va escriure sobre aquest tema: "Mancats d'arguments, els defensors de la Llei Televisa al Senat de la República van cedir el fòrum als qui durant sis hores van oferir alternatives a cadascun dels articles qüestionats... Van guanyar els vots, evidentment. Però en el camp del diagnòstic i la proposta, la balança va estar a favor dels senadors que es van oposar a la contrareforma —i amb ells les institucions, els organismes socials i els especialistes que els van proveir d'arguments." (Trejo, R, 2006:48-52).

Llei Televisa

Des d'un principi les reformes van rebre el nom de "Llei Televisa", ja que el seu contingut respon als plantejaments que en diferents fòrums van expressar els representants de l'operadora de televisió, particularment en el tema de la convergència tecnològica i la prestació de serveis addicionals de telecomunicacions en les mateixes bandes de freqüències atribuïdes a la radiodifusió, com una manera de desenvolupar nous espais de negoci. També va rebre

aquest nom perquè conservava la posició de duopoli de Televisa i de Televisión Azteca a la televisió mexicana, ja que feia més difícil l'entrada de nous operadors en aquest mitjà de comunicació.

Les reformes, entre modificacions i addicions, van afectar només 5 articles de la Llei federal de telecomunicacions i 14 articles de la Llei federal de ràdio i televisió.¹⁹ No van ser gaires articles, però els canvis en el marc legal de la ràdio i la televisió, i en menor mesura de les telecomunicacions, van ser d'una enorme transcendència social, econòmica i política. Els canvis més importants es poden resumir de la manera següent:

• **Convergència tecnològica:** L'article 28 de la Llei federal de ràdio i televisió esmenta la possibilitat que els concessionaris de ràdio i televisió puguin prestar serveis addicionals de telecomunicacions en les mateixes bandes de freqüències que els han estat concedides, per a la qual cosa només han d'avisar a la Comissió Federal de Telecomunicacions (Cofetel). Per a això, la Cofetel "pot" rebre el pagament d'una contraprestació i no es requereix el veredict favorable de la Comissió Federal de Competència (Cofeco).

Amb l'argument de promoure la convergència tecnològica, els operadors de televisió tenen la possibilitat de desenvolupar nous negocis en els "canals mirall" destinats a la transmissió dels seus senyals digitals.²⁰ Perquè això passi, els concessionaris han de substituir els seus títols de concessió de serveis de radiodifusió pels de serveis de xarxes públiques de telecomunicacions. Sobre aquest tema es van plantejar infinitat de qüestions que no van ser ateses pels senadors. En un dels dictàmens tècnics elaborat pel mateix

19 Projecte de decret que reforma, addiciona i deroga diverses disposicions de la Llei federal de telecomunicacions i de la Llei federal de ràdio i televisió, aprovat per la Cambra de Diputats l'1 de desembre de 2005.

20 El model de televisió digital terrestre a Mèxic és similar al que va desenvolupar la Comissió Federal de Comunicacions (FCC) dels Estats Units: l'assignació a l'operador de cada emissora de televisió analògica d'un segon canal de 6 MHz per a la transmissió digital. Les assignacions d'aquests canals es realitzen amb el propòsit de replicar la cobertura actual dels canals analògics existents. Durant el període de transició que als Estats Units es va iniciar el 3 d'abril de 1996 i que ha de culminar el 17 de febrer de 2009 (13 anys), operen al mateix temps emissores analògiques i emissores digitals, mentre que els consumidors adquireixen receptors de televisió digital o descodificadors del sistema digital per ser usats en els receptors analògics actuals. A Mèxic, l'"acord pel qual s'adopta l'estàndard tecnològic de televisió digital terrestre i s'estableix la política per a la transició a la televisió digital terrestre", publicat el 2 de juliol de 2004 al Diari Oficial de la Federació, estableix quelcom similar, tot i que és més flexible en la temporalitat: va començar el 2004 i ha de culminar el 2021, en períodes de cobertura amb metes trianuals. No obstant això, aquesta data es pot ampliar si les condicions econòmiques o d'accés a la tecnologia ho fan necessari.

Govern federal, a través de la Secretaria de Comunicacions i Transports —sobre el qual parlarem més endavant perquè es tracta d'un document que només va ser donat a conèixer públicament gràcies a l'Institut Federal d'Accés a la Informació— es comenta que “si bé és desitjable que es prestin serveis de telecomunicacions, en tot moment s'ha de prestar el servei de televisió digital”.²¹ I precisa: “Tal com està plantejat hi ha dues formes extremes de veure'l: 1) d'una banda, hi ha la possibilitat que l'espectre (es refereix al canal analògic de televisió que s'ha de retornar una vegada conclouï el període de transició cap a la digitalització) mai no es restitueixi a l'Estat, ja que el particular pot argumentar que li és d'aplicació la Llei federal de telecomunicacions i que, en conseqüència, no li poden retirar el canal addicional²² i 2) que l'espectre que encara no s'ha atorgat no es pot atorgar en els termes plantejats en la política (és a dir, l'assignació d'un canal addicional de televisió a cada concessionari perquè s'hi realitzin les transmissions digitals) i en els títols de concessió o permisos, ja que la forma plantejada en els documents esmentats s'oposa a la Llei federal de telecomunicacions i, per tant, s'hauria de licitar i no assignar”.²³

L'article esmentat també va ser qüestionat perquè les “emissores permissionades” (culturals i educatives sense

ànim de lucre) van ser excloses de la possibilitat de prestar els serveis addicionals de telecomunicacions, la qual cosa també va en contra del que conté l'“Acord pel qual s'adopta l'estàndard tecnològic de televisió digital terrestre i s'estableix la política per a la transició a la televisió digital terrestre a Mèxic”.

Per donar congruència a aquests nous serveis addicionals de telecomunicacions, les reformes van incorporar una nova definició d'“indústria de ràdio i televisió”, com aquella que “comprèn l'aprofitament de les ones electromagnètiques, mitjançant la instal·lació, funcionament i operació d'estacions radiodifusores pels sistemes de modulació, amplitud o freqüència, televisió, facsímil o qualsevol altre procediment tècnic possible, dins de les bandes de freqüències de l'espectre radioelèctric atribuïdes al servei”. Segons l'opinió de la SCT, aquest article permet, sense que hi hagi licitació, que es prestin per part dels concessionaris de ràdio i televisió tota mena de serveis tècnicament possibles. “Això atenta contra tota pràctica internacional en la matèria, ja que per a serveis addicionals al món hi ha aprofitaments addicionals per a l'Estat”.²⁴

• **Licitació de concessions.** L'article 16 estableix que les concessions per a ràdio i televisió comercials han de ser per a 20 anys (abans eren per a 30 anys) i s'han d'atorgar, a

21 L'“Acord pel qual s'adopta l'estàndard tecnològic de televisió digital terrestre i s'estableix la política per a la transició a la televisió digital terrestre a Mèxic” estipula que les transmissions de televisió digital terrestre han de ser de qualitat d'alta definició (HDTV) o de qualitat millorada (EDTV).

22 Un dels temes que més insistentment es van tractar en l'anàlisi i les discussions de les reformes va ser la possibilitat que els operadors de la televisió es quedin amb els canals analògics quan finalitzi la transició cap a la televisió digital. Aquest plantejament es basa en el que s'estableix a la reforma feta a la Llei federal de ràdio i televisió, particularment a l'article 28, on es diu que una vegada que la Cofetel autoritzi l'operador de televisió la prestació de serveis addicionals de telecomunicacions “ha d'atorgar títol de concessió per utilitzar, aprofitar o explotar una banda de freqüències en el territori nacional, així com per instal·lar, operar o explotar xarxes públiques de telecomunicacions”. Aquest títol ha de substituir la concessió que abans tenia per a la prestació de serveis de radiodifusió. D'aquesta manera, una vegada acabades les transmissions analògiques, els operadors de televisió podran ampliar els seus serveis de telecomunicacions en tots dos canals i argumentar que els analògics no poden ser restituïts a l'Estat perquè ja formen part d'una xarxa de telecomunicacions. Els defensors de les reformes van argumentar que això no és possible ja que l'acord esmentat de política digital indica clarament que els canals analògics s'han de retornar a l'Estat en els terminis que s'estipulen. No obstant això, en la jerarquia jurídica mexicana, la llei està per sobre dels acords expedits pel poder executiu.

23 i 24 SCT, dictamen tècnic. Iniciativa per la qual es reformen, addicionen i deroguen diverses disposicions de la Llei federal de telecomunicacions i de la Llei federal de ràdio i televisió, 4 d'abril de 2006.

diferència de la legislació anterior, mitjançant licitació pública.²⁵ És a dir, guanya la concessió qui ofereix més diners. D'aquesta manera, la qüestionada discrecionalitat que existia en el lliurament de concessions en la legislació passada va donar pas a la licitació. Tot i així, no es garanteix plenament que el guanyador de la licitació rebí la seva concessió ja que el secretari de Comunicacions i Transports té la decisió final. El dictamen tècnic elaborat per aquest Ministeri també ho adverteix: "Segueix quedant en mans del secretari de Comunicacions i Transports la firma dels títols de concessió que li presenti la Cofotel, amb la qual cosa adopta el paper d'executor de firmes o de qui veta les propostes sense més fonamentació ni motivació".²⁶

Per tal de concursar per les freqüències s'han d'emplenar diversos requisits: dades generals, pla de negocis, projecte de producció i programació, garantia per assegurar la continuació dels tràmits fins que la concessió sigui atorgada o negada, i "sol·licitud favorable presentada a la Comissió Federal de Competència". Aquest últim requisit va ser qüestionat insistentment a causa que la "sol·licitud" no és el mateix que l'"autorització favorable" de l'òrgan promotor de la competència.

La nova legislació preveu que, entre els concursants, la SCT ha de considerar "els fins de la ràdio i televisió previstos per l'article 5 de la present llei" relatius a principis morals, culturals i cívics que l'Estat exigeix als concessionaris. "L'esmentat article 17-A —escriu Trejo Delarbre— està redactat d'una manera tan deliberadament hàbil que es consigna només l'obligació de l'autoritat per prendre en consideració aquests fins però no el deure dels aspirants a una concessió per contemplar-los en les seves propostes de programació" (Trejo, R, 2006:50).

Amb l'establiment de les licitacions per poder obtenir

freqüències de ràdio i televisió es crea un filtre que dificulta l'entrada de nous operadors en la radiodifusió. I no sols això, sinó que aquells que ho aconsegueixen són sobretot empresaris amb forts recursos econòmics. Per aquest motiu s'afirma que les reformes afavoreixen els principals operadors de televisió i el seu domini en el sector: Televisa, amb 225 freqüències, i Televisión Azteca, amb 169 canals, controlen el 86% de les concessions atorgades al país (Sánchez Ruiz, 2003).

Un altre aspecte relacionat amb la concentració i el tracte favorable als actuals operadors comercials de ràdio i televisió és que les concessions s'han de ratificar "al mateix concessionari", el qual "té preferència davant de tercers". La ratificació de les concessions no està subjecta al procediment de licitació esmentat, d'acord amb les reformes. Segons l'opinió de la SCT, aquesta modificació legal "genera un règim d'excepció dins del mateix mercat, ja que qualsevol altra persona que pretengui ser concessionària ha de licitar i pagar per aquest motiu i els concessionaris existents poden seguir explotant les freqüències sense efectuar cap pagament addicional".²⁷ Als "permissionaris" (les emissores comunitàries de titularitat privada, sense ànim de lucre i que desenvolupen un servei públic) no se'ls aplica la mateixa certesa en les ratificacions.

• **Més requisits per a mitjans de servei públic:** En el cas de la ràdio i la televisió de servei públic, les noves disposicions inclouen, a diferència del que passava amb la legislació abans de ser modificada, més requisits per a les institucions que desitgin obtenir les freqüències. Els aspirants a un permís han de complir els mateixos requisits que els concessionaris comercials (només amb l'excepció del pla de negocis). Addicionalment han de presentar "un programa de desenvolupament i servei de l'estació" i s'han

25 És important destacar que gràcies a l'"acord pel qual s'adopta l'estàndard tecnològic de televisió digital terrestre i s'estableix la política per a la transició a la televisió digital terrestre a Mèxic", els operadors de la televisió comercial van ratificar les seves concessions fins al 2021, data prevista en principi per a l'"apagada analògica" de la televisió. Als Estats Units no hi va haver cap modificació de la durada de les llicències assignades als operadors de la televisió com a conseqüència de la implantació de l'estàndard de televisió digital.

26 i 27 SCT, dictamen tècnic. Iniciativa per la qual es reformen, addicionen i deroguen diverses disposicions de la Llei federal de telecomunicacions i de la Llei federal de ràdio i televisió, 4 d'abril de 2006.

de sotmetre a una revisió més escrupolosa dels motius pels quals desitgen ser “permissionaris”. L'article 20 assenyala:

“Si ho considera necessari, la Secretaria pot mantenir entrevistes amb els interessats que hagin complert, si escau, els requisits exigits, per tal que aportin informació addicional amb relació a la seva sol·licitud. Això, sense perjudici de la informació addicional que la Secretaria consideri necessari recopilar d'altres autoritats i instàncies per al coneixement de les característiques de cada sol·licitud, del sol·licitant i de la seva idoneïtat per rebre el permís de què es tracti.”

“Per descomptat —explica Trejo Delarbre—, el Govern té l'obligació de saber a qui lliura un permís de radiodifusió. Però l'escrupolós procediment abans descrit resulta discriminatori perquè en el cas de les concessions mercantils no es requereixen aquesta mena de gestions. A més, recorda massa les indagacions policiaques que la SCT ha sol·licitat per oposar-se, diverses vegades, a la legalització d'alguns operadors de ràdio comunitaris” (Trejo, R, 2006:50).

Les reformes precisen que només les dependències federals, organismes paraestats, governs estatals i municipals i institucions d'educació superior poden accedir als permisos. Això exclou els ciutadans o les organitzacions socials per aspirar a freqüències “permissionades” de ràdio i televisió, per la qual cosa ja no hi haurà més ràdios comunitàries a Mèxic. Al seu torn, les universitats privades s'han de sotmetre als concursos de licitació. Però fins i tot per a les entitats governamentals esmentades i institucions d'educació superior, la situació no és fàcil. Un dels apartats del mateix article 21-A estableix que, per obtenir un permís, la dependència que ho pretengui ha de tenir establerta, “dins de les seves facultats o objecte”, competència per “instal·lar i operar estacions de ràdio i televisió”, la qual cosa els obliga a modificar la seva legislació.

Evidentment, les reformes no atorguen la possibilitat que els operadors de ràdio i televisió no comercials puguin obtenir recursos a través de missatges patrocinats o bé per

la venda de serveis, tal com insistentment han sol·licitat durant dècades els permissionaris de ràdio i televisió.

• **Increment de temps de publicitat:** Les reformes autoritzen, a l'article 72-A, l'increment del 5% de temps de publicitat en ràdio i televisió, sempre que els concessionaris destinin el 20% dels seus espais a la producció nacional. Això vol dir que la publicitat pot arribar a representar el 23% del temps total de transmissió de cada estació de televisió i el 43% en la ràdio. Durant el debat que va tenir lloc al Senat, el senador Javier Corral va explicar aquest canvi de la següent manera:

“Ens volen enganyar amb l'esquer de la producció independent i no és res més que un altre negoci addicional. Si un dictamen no defineix què és la producció independent, si un dictamen no diu amb quin paràmetre es mesura, l'únic que estan garantint és un altre negoci addicional als operadors de televisió. Per descomptat que estan encantats amb un 5% de programació comercial més, si posen un 20% de producció independent de les seves subsidiàries; amb les seves filials compleixen el requisit”.²⁸

• **Modificació de l'òrgan regulador:** La Comissió Federal de Telecomunicacions (Cofetel) va ser creada amb l'aprovació, el 1995, de la Llei federal de telecomunicacions, com a òrgan desconcentrat de la Secretaria de Comunicacions i Transports. A diferència del que passa amb altres reguladors al món, la Cofetel es troba, en la pràctica, subordinada al poder executiu.

Amb la reforma a la Llei federal de telecomunicacions, la Cofetel adquireix una nova composició i se li atorguen més atribucions. Els cinc comissionats de la Cofetel (abans n'eren quatre) són designats pel president de la República i poden ser objectats o avalats pel Senat. La durada en els seus càrrecs és de vuit anys, renovables per un període addicional. El dictamen tècnic de la SCT i l'acció d'inconstitucionalitat presentada pels senadors estableix, no obstant, que és inconstitucional el “dret d'objectar” que se li va atorgar a la Cambra de Senadors. També considera incons-

28 "Reunió de Comissions Unides-Comunicacions i Transports i Estudis Legislatius", a Etcètera, 28 de març de 2006, a <http://www.etcetera.com.mx/pagsintesisne65.asp>.

titucional el fet que no s'hagi permès als comissionats que aleshores estaven en funcions de ser ratificats en els seus càrrecs.²⁹

La Llei federal de telecomunicacions atorgava a la Cofetel facultats en la regulació, l'ús, l'aprofitament i l'explotació de l'espectre radioelèctric, les xarxes de telecomunicacions i els sistemes de comunicació via satèl·lit. Amb les reformes, se li van incorporar atribucions en radiodifusió, específicament en allò relatiu a l'atorgament, les pròrrogues i la terminació de concessions i permisos, així com en tot allò relacionat amb la seva operació tècnica. Aquestes responsabilitats les tenia directament la Secretaria de Comunicacions i Transports a través de la Direcció General de Sistemes de Ràdio i Televisió, el personal i recursos de la qual van passar a formar part de la Cofetel.

Segons els defensors de la reforma, amb això s'acaba la discrecionalitat de l'Executiu federal en l'atorgament de concessions i permisos de radiodifusió. També, van dir, s'enforteix l'autonomia de l'organisme ja que se li atribueixen majors facultats reguladores. No obstant això, diverses institucions van opinar el contrari. El ple de la Cofetel —els comissionats de la qual van renunciar per l'aprovació de les reformes, com precisarem més endavant— assenyalen en un ampli document que, pel que fa a l'òrgan regulador, la llei "a) no li atorga independència de decisió, ni control integral dels tràmits efectuats en matèria de concessions, permisos, assignacions i sancions, en matèria de telecomunicacions i radiodifusió, pel fet de mantenir el regulador com una unitat administrativa subordinada a la Secretaria; b) resta a l'òrgan regulador les facultats en matèria de telecomunicacions; c) omet actualitzar les seves facultats en matèria de sancions i atorgar-li facultats essencials per administrar la convergència tecnològica, i d) provoca una confusió entre la competència de la Secretaria i la Cofetel

en matèria de telecomunicacions i radiodifusió".³⁰

També adverteix que la llei, "lluny de representar una millora a la situació actual del regulador i els particulars, debilita el regulador i crea incertesa jurídica per al particular respecte als actes d'autoritat de les dependències del sector".³¹

• **Informació sobre despeses electorals.** L'article 79-A estableix que "els concessionaris de ràdio i televisió han d'informar l'Institut Federal Electoral sobre la propaganda que hagi estat contractada pels partits polítics i els candidats de qualsevol circumscripció, així com els ingressos derivats de la contractació esmentada". També diu que "l'Institut Federal Electoral, durant els processos electorals federals, és la instància encarregada de pagar la publicitat electoral dels partits polítics amb càrrec a les seves prerrogatives, i ha de dictar les mesures necessàries a aquest efecte". Aquestes reformes, segons un article transitori, han d'entrar en vigor a partir de l'1 de gener de 2007.

Aquest article, qüestionat pel mateix Institut Federal Electoral, era innecessari i contraproduent si el que es buscava era fer transparent la despesa de les campanyes polítiques en els mitjans electrònics. La legislació electoral ja estableix l'obligació dels partits polítics d'informar sobre les seves despeses en mitjans de comunicació.

El problema és que les reformes obren la possibilitat perquè els candidats i no sols els partits polítics contractin directament la publicitat en ràdio i televisió, amb la qual cosa es contravé al Codi Federal d'Institucions i Procediments Electorals, el qual limita aquesta atribució als partits polítics. Així mateix, limita les atribucions de l'IFE quant a la contractació d'aquesta publicitat i només li atorga el paper de garant per als pagaments que realitzin els partits polítics als concessionaris.

• **Posicions en contra i cobertura.** Les manifestacions en contra de les reformes van ser nombroses. A través de co-

²⁹ El segon article transitori de la reforma a la Llei federal de telecomunicacions diu el següent: "No són elegibles per ser comissionats o president de la Comissió les persones que ocupin els càrrecs esmentats en el moment de l'entrada en vigor del present Decret, pel que fa a la primera designació dels comissionats i del president de la Comissió".

³⁰ "Opinió de la Cofetel respecte a la minuta de Decret que reforma i addiciona les LFTEL i LFRiTV", aprovada pel ple de la Cofetel en la seva 111a Sessió Extraordinària del 15 de març de 2006, mitjançant acord P/EXT/150306J9.

³¹ *Ibidem*.

municats publicats a la premsa escrita, espots de ràdio, fòrums públics, taules rodones, entrevistes, documents de treball i fins i tot marxes i plantades a diferents llocs de la Ciutat de Mèxic, diverses institucions van reiterar la necessitat de modificar les reformes per les insuficiències que presentaven.³² A més de la Secretaria de Comunicacions i Transports, la Cofetel i la Comissió Federal de Competència, ja esmentades, s'hi van manifestar en contra la Comissió Nacional per al Desenvolupament dels Pobles Indígenes (que depèn del Govern federal), la Xarxa d'Operadors de Ràdio i Televisió Culturals i Educatius de Mèxic, aquesta última conformada per prop de 50 sistemes de ràdio i televisió, l'Associació Mundial de Ràdios Comunitàries (AMARC), l'Oficina de l'Alt Comissionat de Drets Humans de l'Organització per a les Nacions Unides, la Societat Interamericana de Premsa (SIP), més de 200 emissores comercials integrants de Radio Independiente, l'Institut Federal Electoral (IFE), l'Associació Mexicana d'Investigadors de la Comunicació (AMIC), així com una important quantitat d'associacions civils i sindicals (*El Universal*, 23 de març de 2006). També van rebutjar les reformes escriptors, poetes, periodistes, cineastes, comunicadors, acadèmics, investigadors, analistes, industrials i polítics.

Un estudi realitzat per l'Associació Mexicana de Dret a la Informació, a través de la seva Comissió d'Observatori de Mitjans, va revelar que en el període que va abraçar des de l'aprovació de les reformes a la Cambra de Diputats fins a la seva publicació en el Diari Oficial de la Federació, el tema de l'anomenada "Llei Televisa" va aconseguir col·locar-se a l'agenda pública nacional, gràcies a l'àmplia cobertura a la premsa escrita. Així mateix, algunes emissores de ràdio comercials, el Canal del Congrés i els mitjans públics es van sumar al debat i a l'anàlisi "i van aconseguir que els canvis a aquestes lleis federals no passessin desapercebuts com haguessin volgut els qui els van impulsar de sotamà" (Solís, B., 2006a:26-28). És important esmentar que Televisa va organitzar dos debats sobre el tema poc després que s'aprovessin les reformes a la Cambra de Diputats, però en general el tema no va tenir gaire ressò en els mitjans comercials.

Segons l'estudi citat, de l'1 de desembre de 2005 al 19 de maig de 2006 es van publicar 1.625 notes, articles i editorials. D'aquest total, el 59% s'expressava en contra de les reformes, el 34% tenia un tractament neutre i només el 7% s'hi manifestava a favor. En nou diaris editats a la capital del país s'hi va concentrar el 90% dels registres: *El Universal*, *Reforma*, *La Jornada*, *Milenio*, *El Financiero*, *El Sol de México*, *Excélsior*, *La Crónica* i *El Economista* (Solís, B., 2006a:26-28).

A la ràdio va destacar la protesta duta a terme per l'Institut Mexicà de la Ràdio, un organisme dependent del Consell Nacional per a la Cultura i les Arts. Un dia abans de votar-se les reformes en el ple del Senat, els 17 operadors de ràdio integrants d'aquest grup van transmetre una sola cançó i hi van intercalar espots amb el missatge següent:

"Un país sense pluralitat de mitjans de comunicació seria com escoltar la mateixa cançó tot el dia. Avui, dimecres 29 de març, només transmetem una cançó. Les modificacions a la Llei de ràdio i televisió redueixen la possibilitat de crear opcions. L'Institut Mexicà de la Ràdio manifesta el seu desacord. Tu què en penses?"

Aquest mateix dia, Radio Educación, emissora dependent de la Secretaria d'Educació Pública, a través del Consell Nacional per a la Cultura i les Arts, va emetre taules rodones en les quals es van qüestionar les reformes. El Canal 11 de l'Institut Politècnic Nacional va obrir també els seus noticiaris per donar una àmplia cobertura a les posicions crítiques davant les reformes.

• **Contradiccions i pressions.** En els registres de l'Associació Mexicana de Dret a la Informació també s'informa dels comunicats a favor de les reformes, al voltant dels quals van succeir fets significatius. Després que s'aprovessin les reformes a la Cambra de Diputats, la Cambra Nacional de la Indústria de Ràdio i Televisió, la Cambra Nacional de la Indústria Electrònica, de Telecomunicacions i Informàtica (CANIETI) i altres radiodifusors s'havien manifestat en un principi en contra de la reforma, però després

³² Una de les protestes públiques es va fer el 30 de març a l'exterior de les instal·lacions del Senat de la República. Apareix una ressenya de l'acte a Alcántara, Lilianna, "Protesta pacífica acabó en jaloneos", a *El Universal*, 31 de març de 2006, pàg. A-10.

van canviar la seva posició per la pressió de Televisa.³³

El canvi de posició de la CIRT també va generar una divisió interna entre els concessionaris afiliats a aquesta organització.³⁴ Un dels empresaris radiofònics més reconeguts del país, propietari de Organización Radio Fórmula i oncle del president actual de Televisa, Emilio Azcárraga Jean, va demanar al Senat diferir les reformes perquè "contenen disposicions que afecten seriosament la majoria dels concessionaris que integren la indústria de la ràdio al país" (*El Universal*, 9 de desembre de 2005). A la seva posició s'hi van sumar els operadors de ràdio pertanyents a l'organització Radio Independiente, el president de la qual, Roque Chávez, va manifestar en diferents ocasions el seu rebuig a les reformes per la licitació de les freqüències, l'enfortiment dels oligopolis i per no garantir la transició de les emissores "concessionades" (comercials) i "permissio-nades" (comunitàries) d'AM a la banda de FM.

El cas de la Cambra Nacional de la Indústria Electrònica, de Telecomunicacions i Informàtica va ser notable. En un comunicat publicat el gener en diversos diaris nacionals, aquest organisme va dir que es tractava de reformes fetes

"al vapor", que responien "a interessos individuals, contraris a l'interès públic". Fins i tot els advocats de la CANIETI van col·laborar directament en la realització d'una proposta alternativa que preparaven els senadors opositors a les reformes.³⁵ Amb el pas dels dies, l'organisme va canviar de posició. L'1 de febrer va enviar una carta al president del Senat, Enrique Jackson, en què qualifica la proposta "com un avenç en l'enfortiment de l'òrgan regulador i busca la convergència".³⁶ El diari *El Universal* va donar a conèixer l'1 de març diversos enregistraments telefònics en què es revelava la manera com l'assessor jurídic de Televisa havia coaccionat la CANIETI perquè modifiqués la seva postura en relació amb les reformes. També les converses van revelar que diverses de les cartes de suport a les reformes van ser escrites, supervisades o aprovades per aquesta empresa de televisió (*El Universal*, 1 de març de 2006).

Una posició igualment contradictòria va ser la del poder executiu. Poc després que el president Vicente Fox publicqués les reformes en el Diari Oficial de la Federació, es va donar a conèixer l'existència d'un document (el "dictamen tècnic" esmentat abans) elaborat per la Secretaria de

- 33** La revista *Proceso* va detallar alguns dels mecanismes de pressió: "Televisa va amenaçar la cadena Radiorama (el grup més important del país pel nombre d'emissores entre pròpies i afiliades), de Javier Pérez de Anda, amb retirar l'emissió en cadena del senyal de W Radio en gairebé 50 de les seves 189 emissores al país. A Multivisión, de Joaquín Vargas, li va suggerir que si mantenia la seva oposició, Televisa podria treure del sistema via satèl·lit Sky al Canal 52". Aquest últim empresari havia dit a través d'un comunicat distribuït el 8 de desembre de 2005 que les reformes no contemplaven "temes de fons". No obstant això, cinc dies després va abonar les reformes: "Entenem que la conjuntura obliga a considerar la conveniència del que ja ha aprovat la Cambra de Diputats, i és en aquest context que donem suport a la posició de la nostra Cambra" (es refereix a la Cambra Nacional de la Indústria de Ràdio i Televisió). Villamil, Jenaro, "Consenso a fuerza", a *Proceso* núm. 1528, 12 de febrer 2006, pàg. 25.
- 34** El comunicat que modifica la posició de la CIRT i que va ser publicat a *Reforma*, el 13 de desembre de 2005, pàgina 6, diu entre altres coses el següent: "Malgrat l'absència d'una consulta a aquesta associació gremial amb la intenció d'enriquir el contingut de la iniciativa, de l'anàlisi i discussions realitzats al si dels comitès tècnics i jurídics, es conclou que la reforma proposada representa un avenç significatiu per a la integració plena de la indústria de la radiodifusió mexicana a la denominada 'societat de la informació'. Posteriorment publica un nou comunicat en el qual va exhortar al president Vicente Fox a aprovar les reformes perquè "la nova legislació és el primer pas cap a una indústria de la radiodifusió més ben regulada, més transparent i amb incentius adequats, per a la seva modernització tecnològica", a *El Norte*, "Urge CIRT a Fox a promulgar ley", 3 d'abril de 2006, pàg. 5.
- 35** Comunicat de la CANIETI adreçat al Congrés de la Unió i a l'opinió pública, amb el títol "El que no hauria de passar amb els legisladors en un país de transparència i democràcia", publicat a *El Universal*, 12 de desembre 2005, pàg. A-25.

Comunicacions i Transports, en què adverteixen les inconsistències i les violacions constitucionals de les reformes. El document es va obtenir gràcies a una sol·licitud que el senador Javier Corral va fer a través de l'Institut Federal d'Accés a la Informació Pública (IFAI). El dictamen va ser dirigit al president Fox, però segons el seu portaveu, Rubén Aguilar, no va arribar a mans del titular del poder executiu perquè és habitual que el conseller jurídic de Presidència no li envii aquest tipus de documents.³⁷ Sobre aquest tema, Beatriz Solís va escriure:

“La revelació de l'advertència que la Secretaria de Comunicacions i Transports, responsable del sector, va fer al president Fox per retornar la reforma no afegeix res de nou al debat que s'havia donat els mesos anteriors, només que el seu valor afegit és l'opinió del sector responsable que si bé abans havia mantingut una posició passiva, no va poder, en el seu últim tram, deixar d'assumir la seva responsabilitat d'advertir les irregularitats legals i les violacions constitucionals d'una reforma aprovada inopinadament” (Solís, B., 2006:29).

• **Reformes paral·leles.** Per intentar revertir les omissions de les reformes, alguns dels senadors que van donar suport a la “Llei Televisa” van preparar una iniciativa amb la finalitat d'esmenar les insuficiències de les modificacions incloses a la Llei federal de ràdio i televisió. Aquesta

iniciativa es va anomenar “reforma paral·lela” i va ser aprovada el 20 d'abril per 62 senadors; 24 hi van votar en contra. No obstant això, la proposta es trobava encara a la Cambra de Diputats sense ser analitzada ni votada.³⁸ En el document s'inclou la participació de la Comissió Federal de Competència en l'elaboració de les bases de licitació de freqüències de ràdio i televisió. Així mateix, hi ha una indicació perquè l'executiu federal expedeixi un nou Reglament de Mitjans Públics i “promogui el desenvolupament de les emissores “permissionades”, ja siguin culturals o educatives, que se centrin en comunitats específiques, escoles radiofòniques o de qualsevol altra índole”. També s'inclou una modificació a l'article relacionat amb la contractació de propaganda, ja que es treu aquesta possibilitat als candidats dels partits polítics per tal de no violar, com passa ara, la legislació electoral.

En la “reforma paral·lela” s'inclou finalment un article transitori en què s'estableix que la Cofetel ha d'assignar temporalment freqüències addicionals als operadors de radiodifusió per dur a terme la “introducció de noves tecnologies”. Aquest article es va fer per garantir l'atorgament de canals addicionals als concessionaris i permissionaris de ràdio en cas que així ho requereixi l'estàndard digital que Mèxic adopti, sense estar subjecte al procediment de licitació de freqüències definit en les reformes.

36 Javier Lozano, expresident de la Cofetel, va escriure el següent sobre la CANIETI: “És tan evident la contradicció, tan curt el temps transcorregut i tan ominós el silenci que va seguir el lliurament d'aquesta última carta, que el mínim que es pot fer és pensar malament. María Teresa Carrillo, presidenta de la CANIETI, té l'obligació d'explicar, davant dels seus agremiats i enfront de l'opinió pública, la seva erràtica manera de procedir mentre que els senadors que revisen la minuta de reformes tenen, també, el deure de qüestionar-li la seva sorprenent i oficial mutació. Si ho fan, els legisladors podran desvelar la veritable raó d'una mostra de suport tan 'espontània'. Si la deixen passar, estaran posant el seu segell personal en una història que, pel que es veu, quedarà escrita amb lletres dolgues”, a *El Universal*, 13 de febrer de 2006, pàg. A11.

37 El conseller jurídic de Presidència de la República, Juan de Dios Castro, va enviar una carta al diari *El Universal* en la qual dóna a conèixer la seva posició sobre el dictamen tècnic de la SCT: “Doncs bé, la SCT en cap moment va informar aquesta Conselleria Jurídica que hagués obtingut l'acord favorable amb el president de la República, ni va presentar a aquesta dependència el document formal que contenia les observacions que s'havien de presentar al Congrés de la Unió (projecte de veto). Per això, la Conselleria Jurídica mai no va procedir a l'anàlisi dels comentaris remesos per la SCT”, a *El Universal*, 22 de juny 2006, pàg. A-8.

38 Projecte de Decret que addiciona un últim paràgraf a l'article 17-D; un segon paràgraf a l'article 17-G; un últim paràgraf a l'article 28, així com una fracció quarta a l'article 28-A, i es reforma l'article 79-A de la Llei federal de ràdio i televisió”. Vegeu també Torres, Alejandro, “Senado avala 'iniciativa paralela' de ley de medios”, a *El Universal*, 21 d'abril de 2006, pàg. 1.

De tota manera, la “reforma paral·lela” no va ser aprovada per la Cambra de Diputats perquè la direcció del PRI va considerar que en aquell moment no s’havia donat un tracte adequat per part dels mitjans electrònics al seu candidat a la presidència, després del primer debat televisat.

• **Els nous comissionats.** Després que entressin en vigor les reformes, el pas següent dels qui les van impulsar va consistir a realitzar els moviments de pressió necessaris perquè el president Fox proposés als comissionats més favorables als seus interessos. Una primera terna va estar conformada per Rafael del Villar, Gonzalo Martínez Pous, Julio Di Bella, José Luis Peralta Higuera i Fernando Lerdo de Tejada (*El Universal*, 23 de maig de 2006, pàg. A-8). D’aquesta proposta només va ser ratificat José Luis Peralta, funcionari de la Cofetel, un altre va renunciar prèviament (Fernando Lerdo) i dos van sol·licitar empara perquè el Senat no tenia atribucions per objectar-los (Rafael del Villar i Gonzalo Martínez).³⁹

Posteriorment, el president Fox va enviar al Senat una nova terna que, gràcies a una nova negociació entre el PAN i el PRI, va ser aprovada pels dos partits i rebutjada pel PRD. Els designats van ser: els senadors Ernesto Gil Elorduy (del PRI) i Héctor Osuna Jaime (del PAN), els quals van donar suport a l’aprovació de les reformes, aquest últim com a president de la Comissió de Comunicacions i Transports del Senat; l’advocat Eduardo Ruíz Vega, acadèmic i consultor contractat per Televisa per treballar a favor de les reformes, i l’enginyer Francisco González Abarca, qui havia treballat de directiu de diferents empreses de telecomunicacions (*El Universal*, 27 de juny 2006). D’aquesta manera, es va complir el cicle tal com havien previst els impulsors de les reformes.

• **Acció d’inconstitucionalitat.** Així mateix, 47 senadors que no estaven d’acord amb la “Llei Televisa” van presentar una acció d’inconstitucionalitat davant la Suprema Cort de Justícia per impugnar la reforma. El recurs jurídic documenta 21 violacions a 27 articles de la Constitució. Dues de les al·legacions principals es basen en la violació als articles 28 i 134 de la Carta Magna. L’article 28 constitucional prohibeix els monopolis, mentre que el 134 estableix que s’han de

licitar les concessions que l’Estat atorgui a particulars, la qual cosa no passa amb l’ús de l’espai excedent producte de la digitalització. També es destaca la violació de l’article 41 de la Constitució i el 48 de la legislació electoral perquè permet que siguin els candidats i no els partits polítics els que contractin directament la publicitat amb els operadors de televisió.

Consideracions finals

És evident que les reformes impulsades i el procés de negociació en el qual aquestes es van desenvolupar es van dur a terme a la mida i interessos dels grans conglomerats de mitjans de Mèxic, ja que aquests es veuran afavorits per les diverses possibilitats que els ofereix la convergència tecnològica per potenciar els seus serveis agregats i el desenvolupament de nous negocis.

A diferència dels beneficis que s’atorguen sobretot als operadors de televisió, advertim que la ràdio i la televisió públiques, ciutadanes i comunitàries queden relegades, tant per omissió com en el que s’inclou en les noves disposicions de legislació, situació que va en contra de la pluralitat democràtica i la diversitat cultural.

Com es va poder apreciar, no hi ha una conceptualització per part del Govern pel que fa a la radiodifusió com a part de l’aparell cultural del país ni tampoc com a ingredient fonamental de la construcció de l’Estat. Considerem que hi ha la idea de concebre la radiodifusió com un entreteniment i, fins i tot, com un instrument per a la negociació política en moments conjunturals. Per aquest motiu les reformes plantegen només una orientació en aspectes tècnics, d’operació i control.

Mèxic encara ha de seguir avançant per construir mecanismes democràtics suficients, perquè el poder econòmic dels barons de l’audiovisual i de les telecomunicacions, en sintonia amb el poder polític, no siguin els únics actors que guiïn el destí de la radiodifusió i les telecomunicacions al país. En aquest sentit no hem d’oblidar que el règim de propietat d’aquestes empreses es

³⁹ Rafael del Villar i Gonzalo Martínez van ser emparats, però el Poder Judicial va atorgar una suspensió provisional dels seus recursos.

basa en l'atorgament de concessions per a l'ús, temporal i regulat, de les bandes de freqüències. L'espectre radioelèctric, per on transiten les ones electromagnètiques, és un bé escàs administrat per l'Estat en benefici de la societat i no sols perquè els particulars l'explotin a perpetuïtat, sense que això derivi en beneficis per a la mateixa col·lectivitat.

Finalment, podem caracteritzar aquestes reformes com a ultraliberals, ja que hi ha una clara continuïtat de les polítiques que han impulsat els governs mexicans des dels inicis de la dècada dels noranta, mitjançant l'impuls del mercat lliure i la inversió privada. Durant tots aquests anys, la visió d'Estat ha desaparegut. Per això, la iniciativa privada podrà seguir ostentant privilegis per mantenir la seva posició concentradora i oligopòlica, sense que fins ara existeixi un contrapès real (ni en els poders executiu, legislatiu o judicial) que en limiti l'expansió.

Bibliografia i hemerografia

ALVA DE LA SELVA, A. "De la soberanía estatal a la convergencia", a *Revista Mexicana de Comunicación*, núm. 99, juny-juliol 2006, pàg. 28-31

BOHMANN, K. *Medios de comunicación y sistemas informativos en México*. Alianza: Mèxic, 1988

CREMOUX, R. (1982). *La legislación mexicana en radio y televisión*. Ediciones UAM-Xochimilco: Mèxic DF, 1882

CROVI, D. "El tratado de libre comercio de América del Norte ¿Hacia una nueva etapa? El proyecto Monarca", pàg. 135-152. A: QUIRÓS I SIERRA (Dir.). *Crítica de la Economía Política de la Comunicación y la Cultura*. Comunicación Social Ediciones y Publicaciones: Sevilla, 2001

CROVI, D. "Inequidades del NAFTA/TLCAN: un análisis del sector audiovisual", pàg. 151-170. A: MASTRINI, G.; BOLAÑO, C. (Eds.). *Globalización y monopolios en la comunicación en América Latina. Hacia una Economía Política de la Comunicación*. Biblos: Buenos Aires, 1997

CUILENBURG, J. V.; MCQUAIL, D. "Media Policy Paradigm Shifts. Towards a New Communication Policy Paradigm". A: *European Journal of Communication*. Sage: Londres, vol. 18(2), pàg. 181-207, 2003

FERNÁNDEZ, F. *Los medios de difusión masiva en México*. Editorial Juan Pablos: Mèxic DF, 1982

GALPERÍN, H. "Cultural Industries Policy in Regional Trade Agreements: the Case of NAFTA, the European Union and MERCOSUR". A: *Media, Culture and Society*, 21 (5), pàg. 627-648, 1999

GETINO, O. *Cine y Televisión en América Latina. Producción y Mercados*. Ciccus: Buenos Aires, 1998

GÓMEZ, R. "La industria Cinematográfica Mexicana. Estructura, desarrollo, políticas y tendencias 1992-2003". A: *Estudios de las Culturas Contemporáneas*, núm. 22, desembre 2005. Universidad de Colima: Mèxic, pàg. 249-274, 2005

GÓMEZ, R. *Análisis de la industria audiovisual mexicana (1994-2000). Estructura, desarrollo y tendencias*. Treball de tesina, Universitat Autònoma de Barcelona: Bellaterra, 2002

GÓMEZ MONT, C. "Liberalización de las telecomunicaciones en México", pàg. 257-277. A: CROVI, D. (Cor.) *Desarrollo de las industrias audiovisuales en México y Canadá*. Ediciones UNAM- FCPyS: Mèxic, DF, 1995

GONZÁLEZ CASANOVA, P. *La democracia en México*. Editorial Era: Mèxic DF, 1976

LOZANO, J. C. "Políticas de comunicación y telecomunicaciones en México: entre la liberalización y la intervención del estado en las estructuras de propiedad y control". A: *Telos*, núm. 55, Fundación Telefónica: Madrid, 2003

MORAGAS, M. ET AL (eds.) *Televisión de Proximidad en Europa. Experiencias de descentralización en la era digital*. Universitat Autònoma de Barcelona, Universitat Jaume I i Universitat de València: Espanya, 1999

OROZCO, G. *Historias de la televisión en América Latina*. Gedisa: Barcelona, 2002

- SÁNCHEZ RUIZ, E. "El estado de los medios en Iberoamérica. Particularidades del mercado mexicano de la televisión". A: *Telos*, núm. 57, 2003
- SÁNCHEZ RUIZ, E. "Globalization, Cultural Industries, and Free Trade: The Mexican Audiovisual Sector in the NAFTA Age" pàg. 86-119. A: MOSCO, V; SCHILLER, D. (eds.) *Continental Order? Integrating North America for Cybercapitalism*. Rowman & Littlefield Publishers, Inc.: Maryland, 2001
- SÁNCHEZ RUIZ, E. "La industria Audiovisual Mexicana ante el TLC. Radiografía de Flujos Desiguales". A: *Revista Mexicana de Comunicación*, núm. 12 (61), pàg. 6-14, 2000
- SAXE-FERNÁNDEZ, J. *La compra-venta de México*. Plaza y Janes: Mèxic DF, 2002
- SCHILLER, D. "Las comunicaciones en el Mercado Único Europeo. Una visión desde los Estados Unidos". A: *Telos*, Madrid, núm. 23, pàg. 79-87, 1990
- SOLÍS, B. "Recuento de un debate inconcluso". A: *Zócalo*, juliol, pàg. 29, 2006
- SOLÍS, B. "Inédita cobertura de la prensa escrita a la Ley Televisa". A: *Zócalo*, juliol, pàg. 26-28, 2006a
- SOSA, G. "El engaño de las reformas paralelas". A: *El Universal* (primera secció), 11 d'abril 2006, pàg. 8
- SOSA, G. "Radio agresiva". A: *Revista Mexicana de Comunicación* núm. 80, març-abril 2003, pàg. 16-23.
- TOUSSAINT, F. *Televisión sin fronteras*. Ediciones Siglo XXI: Mèxic DF, 1998
- TREJO, R. "Ley Televisa, pobre en argumentos y base social". A: *Revista Mexicana de Comunicación* núm. 98, abril-maig 2006, pàg. 48-52.
- VILLAMIL, J. "Los amarres". A: *Proceso*, núm. 1.535, 2 d'abril de 2006, pàg. 30-31.
- UGALDE, V. "Panorama del cine en México: cifras y propuestas". A: *Estudios cinematográficos-UNAM*, núm. 14, pàg. 45-59, 1998
- Documents de consulta sobre les reformes a la Llei federal de ràdio i televisió i la Llei federal de telecomunicacions:**
- Decret pel qual es reformen, addicionen i deroguen diverses disposicions de la Llei federal de telecomunicacions i de la Llei federal de ràdio i televisió (DOF 11-04-2006): http://www.diputados.gob.mx/LeyesBiblio/prolegis/2006/LF TelLFRT_11abr06.htm
- Dictamen tècnic de la Secretaria de Comunicacions i Transports: http://www.senadorcorral.org/article.php3?id_article=1556
- Opinió de la Comissió Federal de Competència: <http://www.cfc.gob.mx/contenedor.asp?P=Results.asp?txtDir=http://xeon2/cfc01/Documentos/Esp/Comunicación>
- Opinió de la Comissió Federal de Telecomunicacions: <http://www.etcetera.com.mx/pagcofetelne65.asp>
- Resum sobre l'acció d'inconstitucionalitat que van promoure 47 senadors en contra del Decret de reformes a la Llei federal de telecomunicacions i a la Llei federal de ràdio i televisió: http://www.senadorcorral.org/article.php3?id_article=1456
- Acord pel qual s'adopta l'estàndard tecnològic de televisió digital terrestre i s'estableix la política per a la transició a la televisió digital terrestre a Mèxic: <http://normatividad.sct.gob.mx/index.php?id=441>